

Հանրապետական մանկավարժահոգեբանական կենտրոն

«Հանրակրթական դպրոցների ուսուցիչների և ուսուցչի
օգնականների դասավանդման հմտությունների զարգացման
ապահովում» ծրագիր

ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

Դպրոց՝ Գավառի թիվ 5 հիմնական դպրոց
Թեմա՝ ՈՒՂՂԱԳՐԱԿԱՆ ՍԽԱԼՆԵՐԻ ԿԱՆԽՄԱՆ
ԵՂԱՆԱԿՆԵՐԸ ՏԱՐՐԱԿԱՆ
ԴԱՍԱՐԱՆՆԵՐՈՒՄ

Վերապատրաստող, մենթոր՝ Գ. Շահինյան
Ուսուցչի օգնական՝ Լ. Սաքեյան

Գավառ 2023

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ.....	3
ԳԼՈՒԽ I. ՈՒՂԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ՝ ՈՐՊԵՍ ԼԵԶՎԱԲԱՆԱԿԱՆ ՀԱՍԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ	
1.1 Հայերենի ուղղագրության հարցերը V-XX դարերում.....	4
1.2 Արդի հայերենի ուղղագրության սկզբունքները	7
1.3 Հայերենի ուղղագրության ուսուցման վերաբերյալ ժամանակակից մոտեցումները.....	8
1.4 Ուղղագրական սխալները՝ որպես ուսումնական դժվարություններ, դրանց հաղթահարման ուղիները.....	14
Եզրակացություն.....	21
Գրականություն.....	23

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Հետազոտության թեմայի արդիականությունը: Ժամանակակից հասարակությունը կարևորում է զարգացած հաղորդակցական կարողություններով, համագործակցային հմտություններ ունեցող գրագետ սերնդի դաստիարակությունը: Քաղաքակիրթ աշխարհում գրագիտությունը շարունակում է գերակա խնդիր մնալ: Այս համատեքստում ուղղագրության կանոնների տիրապետելը լավագույն երաշխիքներից մեկն է: Ուղղագրությունը՝ որպես գրելու կանոնների համակարգ, պարտադիր է լեզվի համար, իսկ ուղղագրության կանոնների տիրապետելը բարդ և աշխատատար գործընթաց է, որն ունի բազում խոչընդոտներ: Այդ խոչընդոտների մեջ առանձնակի դեր ունեն այն ուղղագրական սխալները, որոնք երևան են գալիս ուսումնառության շրջանում, հատկապես՝ կրտսեր դպրոցական տարիքում: Ուսումնական առաջադիմությունը մեծամասամբ կախված է գրավոր աշխատանքների որակից, որի չափանիշներից մեկը ուղղագրության կանոնների պահպանումն է: Տարրական դասարաններում կարևորում ենք ուղղագրական սխալների ախտորոշումը և ուսուցման ժամանակակից մեթոդական հնարների կիրառմամբ դրանց կանխումը:

Հետազոտական աշխատանքի նպատակն է ուսումնասիրել և բացահայտել տարրական դասարաններում աշակերտների թույլ տված ուղղագրական սխալները կանխելու արդյունավետ եղանակները:

ԳԼՈՒԽ I.

ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ՈՐՊԵՍ ԼԵԶՎԱԲԱՆԱԿԱՆ

ՀԱՍԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆ

1.1 Հայերենի ուղղագրության հարցերը V- XX դարերում

Ուղղագրությունը տվյալ լեզվի գրության կանոնների համակարգն է¹: Հայերենի ուղղագրության անհրաժեշտությունը առաջացել է գրերի ստեղծմանը զուգահեռ: Տարբեր դարաշրջաններում հայերենի ուղղագրությունը փոփոխությունների է ենթարկվել: Այդ փոփոխությունների հիմնական նպատակը եղել է գրական լեզվի նորմավորումը, ուղղագրության մեկ ընդհանուր կանոնի ընդունումը:

Լեզվաբաններն առանձնացնում են հայերենի ուղղագրության զարգացման չորս շրջան: Գյուլբուղաղյանը նշում է, որ այդ շրջաբաժանումը կատարվել է «ըստ մեր գրության մեջ կատարված շրջադարձային փոփոխությունների»²:

Այդ շրջաններն են՝

- I. հայերենի ուղղագրությունը V-IX դարերում
- II. հայերենի ուղղագրությունը X-XVII դարերում
- III. հայերենի ուղղագրությունը XVIII-XIX դարերում
- IV. 1922-թ ուղղագրական բարեփոխության շրջան:

V դարում՝ գրերի գյուտից անմիջապես հետո հայ դպրության երևելիները ձեռնամուխ են լինում ինքնուրույն և թարգմանական գրականության ստեղծմանը և գրի ուսուցմանը:

¹ Աղայան Է. Արդի հայերենի բացատրական բառարան. երկրորդ հատոր. «Հայաստան» հրատարակչություն. Երևան, 1976, էջ 1492:

² Գյուլբուղաղյան Ս. Հայերենի ուղղագրության պատմություն, ԵՊՀ հրատարակչություն, Երևան, 1973, էջ 10:

Ժամանակի գրական և խոսակցական լեզուն գրաբարն էր: Գրաբարի ուղղագրությունը համապատասխանում էր արտասանությանը, այս շրջանին բնորոշ էր խիստ հնչյունային սկզբունքը, այսինքն «գրի՛ր այնպես, ինչպես արտասանում ես, արտասանի՛ր այնպես, ինչպես գրում ես»:

Ուղղագրության զարգացման երկրորդ շրջանը համապատասխանում է միջին հայերենի ստեղծմանը, երբ գրաբարի և ժողովրդախոսակցական լեզվի մեջ աստիճանաբար ի հայտ են գալիս խզումներ և գրաբարը դադարում է խոսակցական լեզու լինելուց: Այս շրջանում կատարվում է հայերենի ուղղագրության առաջին բարեփոխությունը: Ուղղագրության մասին մեզ հասած առաջին աշխատությունը Արիստակես Գրչի «Վերլուծությունք բացերեապես բազմազան բառից և բայից յոգնախումբ շարագրությամբ» գիրքն է՝ հայերեն առաջին ուղղագրական բառարանը, որն ըստ վկայությունների արտագրված է 1357 թվականին³:

XVIII-XIX դարերում ձևավորվում են արևմտահայ և արևելահայ գրական աշխարհաբար լեզուները: Գրության հիմքում ընկած էին հնչյունային, ավանդական, ստուգաբանական սկզբունքները: Դարաշրջանում լույս են տեսնում ուղղագրության վերաբերյալ բազում աշխատություններ, որոնցում արծարծվում են աշխարհաբարից գրաբարին անցնելու և կրկին ավանդական ուղղագրությունը վերականգնելու խնդիրները: Այս շրջանում ի հայտ եկած գրության և արտասանության տարբերությունները խոչընդոտում են գրագիտության տարածմանը: Այդ անջրպետը

³ Գյուլբուդաղյան Ս. Հայերենի ուղղագրության պատմություն, ԵՊՀ հրատարակչություն, Երևան, 1973 թ. ,

հարթելու և զանգվածային անգրագիտությունը վերացնելու նպատակով ժամանակի հոգևորականները և մտավորականները ձեռնամուխ են լինում ուղղագրության փոփոխություններ կատարելուն:

Խորհրդային կարգերի հաստատումից հետո ուղղագրության բարեփոխման գործը վստահվում է Մանուկ Աբեղյանին: Երկար բանավեճերի և քննարկումների արդյունքում 1922 թվականի մարտի 4-ի դեկրետով ընդունվում են ուղղագրական բարեփոխություններ, որոնք խիստ քննադատությունների են արժանանում ժամանակի մտավորականության կողմից: Արդեն 1940 թվականին սկսվում է ուղղագրության մասնակի բարեփոխման ընթացքը: Նույն թվականի օգոստոսի 15-ին՝ Հայկական ԽՍՀ Մինիստրների խորհուրդը հաստատում է Տերմինաբանական կոմիտեի նախագիծը՝ 1922թ. նոր ուղղագրությունը մասնակիորեն բարեփոխելու վերաբերյալ:

Այսպիսով, գրերի ստեղծումից առ այսօր գրային համակարգում տեղի ունեցած իրադարձությունները նպաստավոր պայմաններ են ստեղծում ժամանակակից գրական լեզվի համար:

Արդի հայերեն գրական լեզուն պատմականորեն զարգացած և հասարակայնորեն ընդունված լեզվական համակարգ է, այն կանոնակարգված է, ունի հստակ ամրագրված ուղղագրության համակարգ և սպասարկում է գործունեության բոլոր ոլորտները:

1.2 Արդի հայերենի ուղղագրության սկզբունքները

Նշեցինք, որ ուղղագրությունը լեզվի գրության կանոնների համակարգն է: Ուղղագրական կանոնների ամբողջությունը բխում է հնչունաբանության, բառագիտության, քերականության օրինաչափություններից և պայմանավորված է դրանցով: Որպես լեզվաբանության բաժին՝ ուղղագրության խնդիրն է որոշել բառի կազմում հնչունների գրությունը, բառի բաղադրիչների կից կամ անջատ գրությունը, մեծատառերի և փոքրատառերի գործածությունը, տողադարձի, տառադարձության կանոնները: Ուղղագրության անհրաժեշտությունն առաջանում է այն ժամանակ, երբ գրային համակարգում խախտվում են որոշ կանոններ:

Ժամանակակից հայոց գրական լեզուն դրսևորվում է երկու ձևով՝ բանավոր և գրավոր: Գրական լեզվի այդ երկու ձևերը բնորոշվում են մի քանի առանձնահատկություններով: Գրական լեզվի գրավոր տարբերակը բանավորից տարբերվում է շարահյուսական, հնչունաբանական կառուցվածքի բարդությամբ: Գրական բանավոր խոսքի նախապայման է հանդիսանում ուղղախոսությունը, գրավոր խոսքն առնչվում է ուղղագրությանը:

Ժամանակակից հայերենի ուղղագրությունը կանոնակարգված է: Ունի գործնական կարևոր նշանակություն, հանդիսանում է հասարակության կենսական պահանջներից մեկը: Արդի գրական հայերենի ուղղագրական համակարգն ընդգրկում է ձայնավորների, երկհնչունների, բաղաձայնների և բառերի քերականական ձևերի ուղղագրության կանոնները:

Ուղղագրությունը որպես հայոց լեզվի բնագավառը նդգրկված է հանրակրթության ոլորտում: Ուղղագրության ուսուցումը հանրակրթական պետական չափորոշիչ պահանջներից է և հանրակրթական ծրագրի բաղկացուցիչ մասն է կազմում:

1.3 Հայերենի ուղղագրության ուսուցման վերաբերյալ ժամանակակից մոտեցումները

Ուղղագրությունը, որպես գրելու կանոնների համակարգ պարտադիր է ողջ հասարակության համար: Ուղղագրության իմացությունը գրագիտության նախապայմաններից մեկն է: Ժամանակակից հայոց լեզվի ուղղագրության ուսուցման հարցը քննության է ենթարկվել և՛ լեզվաբանների, և՛ մանկավարժ-մեթոդաբանների կողմից:

Տարրական դասարաններում ուղղագրության ուսուցման անհրաժեշտության և դասավանդման մեթոդաբանության հարցերը հանգամանորեն քննվում են անվանի մանկավարժ Աշոտ Տեր-Գրիգորյանի «Հայոց լեզվի մեթոդիկա» գրքում (1980):

Նորագույն շրջանի մանկավարժական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր Ջուլիետա Գյուլամիրյանը «Հայոց լեզվի տարրական ուսուցման մեթոդիկա» գրքում անդրադարձել է տարրական դասարաններում մայրենի լեզվի դասավանդման խնդիրներին, մեթոդաբանությանը, ինչպես նաև ուղղագրության ուսուցման, ուղղագրական սխալների շուրջ տարվող աշխատանքների կազմակերպման հարցերին:

«Մայրենիի տարրական դասարանների դասընթացի խնդիրը կրտսեր դպրոցականների լեզվամտածողության և

տրամաբանության, մտածելակերպի, ուսումնասիրության և համագործակցային տարրական կարողությունների ձևավորումն է, ազգային և համամարդկային արժեքների դաստիարակությունը»⁴, ըստ այդմ, որպես չափորոշչային պահանջ՝ գրական հայերենի գործնական ուսումնասիրման, խոսքի զարգացման և ուղղագրության խնդիրները որոշակիորեն արահայտված են մայրենիի գործող դասագրքերում:

Մայրենիի տարրական դասընթացի հիմնական նպատակներից մեկը գրելու կարողությունների զարգացումն է, գրավոր խոսքի մշակումը: Թե՛ բանավոր և թե՛ գրավոր խոսքի դրսևորման հիմք և ելակետ են հանդիսանում բառառապաշարը, լեզվական տարրական գիտելիքները և խոսք կառուցելու կարողությունը: Գրավոր խոսքի առանձնահատուկ կողմերն են ուղղագրությունը և կետադրությունը, որոնց միջոցով այն դառնում է հաղորդակցման միջոց: Ուղղագրության ուսուցումը տարրական դասարաններում երկակի բնույթ ունի՝ մի կողմից այն վերաբերում է լսածը ուղղագրական կանոնների համապատասխան գրելուն, մյուս կողմից՝ ուղղախոսության կանոնների համաձայն՝ գրածը ճիշտ կարդալուն: Այդ պատճառով ուղղագրությունը տարրական դասարաններում սերտ առնչվում է ուղղախոսության հետ:

Լեզվի ուսուցմամբ զբաղվող մեթոդաբանները առանձնացնում են ուղղագրության ուսուցման մի քանի մեթոդ՝⁵

⁴ Գյուլամիրյան Ջ. Հայոց լեզվի տարրական ուսուցման մեթոդիկա. Երևան. «Զանգակ-97», 2006 թ. էջ 6:

⁵ Տիգրանյան Լ. Ուղղագրական սխալների տեսակներն ու դրանց շուրջ տարվող աշխատանքները.

«Նախաշավիղ» գիտամեթոդական հանդես, 1.2017թ, էջ 3:

Տես նաև՝ Գյուլամիրյան Ջ. Հայոց լեզվի տարրական ուսուցման մեթոդիկա. Եր. «Զանգակ-97», 2006 թ. էջ 316:

- ընդօրինակման մեթոդ, որի հիմքը ճիշտ գրված բառերի ընդօրինակումն է կամ արտագրությունը,
- հնչյունային մեթոդ, որի համաձայն պետք է կարևորել աշակերտի հնչյունային լսողության զարգացումը,
- կանոնարկման մեթոդի համաձայն բառերի ուղղագրության մեկ ընդհանուր կանոնի ուսուցումն ու գործածությունը ճիշտ գրել սովորեցնելու արդյունավետ միջոց է:

Այս երեք մեթոդները կիրառելի են տարրական դասարաններում, սակայն ինչպես պնդում է Ջ. Գյուլամիրյանը՝ պետք է ճիշտ կերպով և տեղին որոշել դրանց կիրառման հաջորդականությունը: Գրաճանաչության շրջանում առավել արդյունավետ է գործում հնչյունային մեթոդը, քանի որ հիմնական աշխատանքն ուղղված է աշակերտների հնչյունային լսողությանը և այս ընթացքում ձևավորվում են նրանց վերլուծական-համադրական ունակությունները: Աշակերտների կողմից լեզվական տարրական գիտելիքների, սահմանումների ձևակերպումը խոսում է կանոնարկման մեթոդի կիրառման մասին: Ինչպես ցանկացած նյութ ուսումնասիրելիս, այնպես էլ ուղղագրական կարողությունների ձևավորման և զարգացման գործնթացում պիտի առաջնորդվել՝ ուսուցման պարզից բարդը, ծանոթից անծանոթը գնացող սկզբունքով⁶:

Ուղղագրական հմտությունների ձևավորումն իրականացվում է ուղղագրական վարժությունների կատարման միջոցով: Մեթոդաբաններն առանձնացնում են ուղղագրական վարժությունների մի քանի տեսակներ, որոնք նման են

⁶ Գյուլամիրյան Ջ. Հայոց լեզվի տարրական ուսուցման մեթոդիկա. Եր. «Զանգակ-97», 2006 թ. էջ 317:

քերականական վարժություններին, սակայն այլ է նրանց կատարման նպատակը⁷: Ուղղագրական վարժությունները լինում են՝⁸

- նախապատրաստական՝ որոնք աշակերտներին նախապատրաստում են ուղղագրական նյութի ուսումնասիրմանը, նպաստում են լեզվամտածողության զարգացմանը,
- մարզողական վարժությունները կատարվում են հիմնականում բնագրերի շուրջ,
- վերլուծական վարժություններն առնչվում են ուղղագրական գիտելիքները վերլուծելու, համադրելու ունակություններին,
- կիրառական վարժությունների նպատակը ձեռք բերած ուղղագրական գիտելիքները գործնականում կիրառելն է, այն ինքնաստուգման անփոխարինելի միջոց է:
- հնչյունային վարժությունները կատարվում են և՛ գրաճանաչության ընթացքում, և՛ գրաճանաչության ավարտից հետո:

Մայրենի լեզվի տարրական դասընթացը բաժանվում է երկու բաժինների՝ լեզվական նախագիտելիքներ և լեզվական տարրական գիտելիքներ, որոնք տրվում են համակցված ձևով, ընթերցանության կիրառմամբ: Լեզվական համակարգի ուսումնասիրմանը միտված առաջադրանքների մեծ մասը (հատկապես թեմաներն ամփոփող) ուղղված են կապակցված բանավոր և գրավոր խոսքի զարգացմանը: Կարդալու և գրելու ուսուցումը միջոց են խոսքի զարգացման ծրագրային խնդիրների

⁷ Տեր-Գրիգորյան Ա. Հայոց լեզվի մեթոդիկա. տարրական դասարաններ. /ուս. ձեռնարկ մասնկ. բուհերի համար/ Եր. «Լույս» հրատարակչություն. 1980թ. էջ 525 :

⁸ Տես՝ նույն տեղում. էջ 526:

իրականացման համար: Տարրական դպրոցի մայրենիի առարկայական ծրագրում հատուկ տեղ է տրված կապակցված խոսքի ուսուցմանը, որը խոսքի զարգացման աշխատանքի վերջնական նպատակն է: Կապակցված խոսքի ստեղծումը, որպես սովորած լեզվական գիտելիքների ու ձեռք բերած բառապաշարի գործնական կիրառության ու երեխայի տրամաբանական մտածողության, ստեղծագործական կարողությունների զարգացման միջոց, առաջին դասարանից սկսած թե՛ բանավոր, թե՛ գրավոր աշխատանքներում առանձնահատուկ տեղ ու արժեք է ստանում:

Տարրական դասարաններում ծրագրային նյութի յուրացումը, հետևաբար նաև ուղղագրության ուսուցումը իրականանում է պարուրածն սկզբունքով (մշտապես վերադարձ անցած նյութին), ուղղագրությունը միաձուլվում է Մայրենիի դասընթացի հետ և տրվում բնագրերին զուգահեռ՝ որոշակի ընդմիջումներով:

Տարրական դասարաններում ուղղագրության ուսուցումը ընդգրկում է ձայնավորների, բաղաձայնների, երկհնչյունների և բառերի քերականական ձևերի ուղղագրությունը, որոնք, ինչպես նշեցինք, որոշակի չափով՝ ըստ ուսումնական բեռնվածության, ներառված են Մայրենիի դասագրքերում:

Ուղղագրական օրինաչափությունների ուսուցումը սկսվում է լեզվական փաստերի դիտումով և ավարտվում կանոնի բխեցմամբ, այդ կանոնները յուրացվում են ուղղագրական վարժությունների միջոցով⁹, որոնք մեծ ընդգրկում ունեն Մայրենիի դասագրքերում:

⁹ Տեր-Գրիգորյան Ա. Հայոց լեզվի մեթոդիկա. տարրական դասարաններ. /ուս. ձեռնարկ մանկ. բուհերի համար/ Եր. «Լույս» հրատարակչություն. 1980թ. :

Ուղղագրական դժվարություն հարուցող բառերի շուրջ տարվող հետևողական աշխատանքն աշակերտներին համոզում է, որ գրության և արտասանության տարբերություններ կան որոշ բառերում, որոնք կարելի է հեշտությամբ մտապահել:

Բառերի քերականական ձևերի ուղղագրությունը տարրական դասարաններում ներկայացնում է հատուկ անունների ուղղագրության դեպքերը, ուղղակի խոսքի ուղղագրությունը, թվականների ուղղագրությունը, հոգնակի թվով գործածված գոյականների ուղղագրությունը, օժանդակ բայերի և տողադարձի ուղղագրությունը:

Ուղղագրության քերականական ձևերն ուսուցանվում են գրաճանաչության շրջանում և կրկնվում ու խորացվում են ուսումնառության ողջ ընթացքում: Տարրական դասարաններում մայրենիի գրեթե բոլոր դասաժամերին աշակերտները ծանոթանում են քերականական նոր իրողությունների:

Այսպիսով, տարրական դասարաններում ուղղագրության ուսուցումն ընթանում է բացառապես գործնական եղանակներով՝ ուղղագրական վարժությունների և տարատեսակ գրավոր աշխատանքների միջոցով: Ուղղագրական գիտելիքների զարգացմանը նպաստում են ուղղագրության շուրջ կատարվող գրավոր աշխատանքները:

1.4 Ուղղագրական սխալները, որպես ուսումնական դժվարություններ, դրանց հաղթահարման ուղիները:

Ուսումնական գործունեությունը երեխայի կյանքի կարևոր մասն է կազմում, այն բարդ գործընթաց է և ուսուցիչներից պահանջում է հետևողականություն և համառ աշխատանք: Ուսումնական գործունեության ընթացքում առաջանում են բազում դժվարություններ, պայմանավորված կրտսեր դպրոցականների հոգեֆիզիոլոգիական առանձնահատկություններով:

Նշեցինք որ, ուղղագրության ուսուցումը բարդ և աշխատատար գործընթաց է, ուստի այդ ընթացքում ևս ի հայտ են գալիս բազում խոչընդոտներ և դժվարություններ:

Եթե աշակերտը տարբերակում է բառի հնչյունները, ճիշտ է արտաբերում դրանք, այսինքն՝ ունի զարգացած հնչյունային լսողություն և վերարտադրման կարողություն, ուրեմն՝ նա նշանակալիորեն դյուրինությամբ կհաղթահարի ուղղագրության ուսուցման գործընթացում ծագած դժվարությունները¹⁰: Աշակերտների գրավոր աշխատանքներում հանդիպող ուղղագրական սխալները ուղղագրական հմտությունների մշակման խոչընդոտներ են և հետևապես նաև ուսումնական դժվարություններ:

Հայտնի է, որ ուղղագրությունը սահմանվում է գրական լեզվի համար, ելնելով հայերենի գրային համակարգի առանձնահատկությունից, գրավոր աշխատանքներում հանդիպող ուղղագրական սխալները դասակարգվում են ըստ հնչյունական, քերականական և բարբառային տիպերի¹¹:

¹⁰ Գյուլամիրյան Ջ. Հայոց լեզվի տարրական ուսուցման մեթոդիկա. Եր., «Զանգակ-97». 2006 թ. էջ 315:

¹¹ Ղարիբյան Ա. Ս. Հայոց լեզվի դասավանդման մեթոդիկա, Հայպետհրատ. Երևան. 1954, էջ 85 :

Ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ կրտսեր դպրոցականները հաճախ թույլ են տալիս հնչյունական սխալներ, մասամբ՝ քերականական, երբեմն՝ բարբառային տիպի ուղղագրական սխալներ: Գրավոր աշխատանքներում սխալներ կատարելը պայմանավորված է աշակերտների ուշադրության, հիշողության, ընկալման, մտածողության տարիքային առանձնահատկություններից: Ուղղագրական այն սխալները, որոնք տեղի են ունենում բառի արտասանության և գրության համընկման՝ հնչյունական գրության կանոնների խախտման ժամանակ, ընդունված է անվանել հնչյունական ուղղագրական սխալներ: Տարրական դասարանների աշակերտների գրավոր աշխատանքների ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ աշակերտները բառի գրության մեջ տառ են բաց թողնում (*գուղ-գյուղ, պածառ-պայծառ*), բառի մեջ ավելորդ տառ են գրում (*ընկույզենի-ընկուզենի, արտտագրություն-արտագրություն*), երբեմն ճիշտ արտասանվող հնչյունը սխալ են գրում (*ուսույչիչ-ուսուցիչ, անբողջ-ամբողջ, սեկտեմբեր-սեպտեմբեր*): Թվարկված դեպքերը տիպիկ հնչյունական սխալներ են: Քերականական սխալներ են համարվում բառերի քերականական ձևերի սխալ գրությունները: Տարրական դասարաններում աշակերտները թույլ են տալիս բառակազմության սխալներ (*ընկուզենի-ընկույզենի*), տողադարձի սխալներ (*սով-որել, մասըն-ակցել*), հատուկ անունների գրության սխալները (արարատ, մասիս), խոսքի մասերի գրության սխալներ (*միուս-մյուս, երորդ-երրորդ, իմ գիրքս-գիրքս, իմ գիրքը, կարդալույեր-կարդալու էր*):

Բարբառային սխալները կատարվում են գրական լեզվի՝ բարբառների համեմատ ունեցած որոշ հնչյունական և

քերականական տարբերությունների պատճառով: Բարբառային սխալները որոշ դեպքերում կարելի է համարել նաև հնչյունական սխալներ, քանի որ դրանք առաջ են գալիս աշակերտի բարբառի և գրական լեզվի միջև եղած տարբերություններից: Կրտսեր դպրոցականները բարբառային սխալներ թույլ են տալիս հատկապես շարադրություն գրելիս: Բարբառային սխալներ թույլ չտալու համար անհրաժեշտ է նախ աշխատանք տանել բանավոր խոսքում դրանք սահմանափակելու ուղղությամբ: Ընթերցանության ժամանակ պետք է հետևել, որ աշակերտները հնարավորինս անսխալ կարդան բնագրերը, բնագրերի վերարտադրման ժամանակ խուսափեն բարբառային բառերի օգտագործումից: Այս պարագայում պետք է ստեղծել պայմաններ, որ աշակերտները շատ լսեն գրական խոսք, դա կարող է ապահովել ուսուցիչը կիրթ և գրագետ հաղորդակցման միջոցով: Ցանկալի է՝ պարբերաբար դասերի ընթացքում աշակերտներն ունկնդրեն գրական ստեղծագործությունների ձայնագրություններ և ուշադրությունը հրավիրեն բառերի արտասանության վրա: Բարբառախոսությունից գրական խոսքին անցնելու համար անհրաժեշտ է խրախուսել, որ աշակերտները անկաշկանդ մթնոլորտում ձևավորեն կապակցված խոսք, ազատ լինեն մտքերը արտահայտելիս: Կրտսեր դպրոցականների կապակցված խոսք կառուցելու կարողության հաջողությունները նպաստում են գրական խոսքի արտահայտման և ուղղագրական գրագիտության ձևավորմանը:

Ջ.Գյուլամիրյանն աշակերտներին ակտիվ խոսքային գործունեության մեջ ներգրավելու խնդրի արդյունավետ լուծումը տեսնում է դասարանում վստահելի, անկաշկանդ մթնոլորտ

աստեղծելու, ինչպես նաև յուրաքանչյուրի խոսքի իրավունքը հարգելու մեջ: Փորձը ցույց է տալիս, որ աշակերտների ուղղագրական հմտությունների զարգացմանը մեծապես նպաստում են բառակազմական աշխատանքները: Բառի բաղադրիչների իմաստի բացատրությունը և դրանց օգտագործումը նոր բառեր կազմելիս, նպաստում են աշակերտների ուղղագրական հմտությունների, վերլուծման և համադրման կարողությունների զարգացմանը: Բառի բաղադրիչների օգտագործումը այլ բառեր կազմելիս աշակերտին օգնում է տեսնել բառի ուղղագրությունը տարբեր դիրքերում: Այսպիսի աշխատանք հնարավոր է իրականացնել այն ժամանակ, երբ աշակերտները արդեն ծանոթ են բառերի բարդման և ածանցման դեպքերին: Ուղղագրությունը ճշտելու օգտակար մեթոդական հնար է բառի թեքումը: Թեքումը բառի քերականական ձևերի կազմությունն է՝ բառի ներքին փոփոխությամբ կամ վերջավորության ավելացմամբ: Նման պահանջ առաջանում է հատկապես թելադրություն գրելու ժամանակ, երբ լսված բառի ուղղագրությունը տարակուսանքի առիթ է հանդիսանում: Պետք է մշակել այնպիսի կարողություններ, որ աշակերտը կարողանա անհրաժեշտության դեպքում կատարել բառի ձևափոխություն բառարմատի պահպանմամբ:

Կրտսեր դպրոցականները հաճախ սխալներ են թույլ տալիս հարանունների գրության ժամանակ: Հարանուն բառերի քանակը տարրական դասարաններում սահմանափակ է, օրինակ՝ *թռչել-թրջել, կրունկ-կռունկ, մարտ-մարդ, հարթ-հարդ, թանկ-տանկ*: Գրեթե նույն արտասանությունն ունեցող բառերի և՛

ուղղագրական և՛ իմաստային ճիշտ արտահայտությունը պահպանելու համար օգտակար է նման բառերի բազմակի օգտագործումը արտագրությունների ժամանակ, աշակերտը պետք է հաճախ տեսնի բառապատկերը, հաճախ գրի այն: Աշակերտներին պետք է հրահանգել բառը նախադասության մեջ օգտագործելիս ուշադրություն դարձնել նախադասության իմաստին, ըստ այդմ, գրել ճիշտ բառը: Սակայն գրավոր աշխատանքների ուսումնասիրություններից պարզ է դառնում, որ աշակերտները կրկին շփոթում են բառի ուղղագրությունը և իմաստը: Գրության նմանություններ ունեցող բառերի սերտման համար օգտակար է դասարանը ապահովել համապատասխան պաստառներով, որոնցում բառը կցուցադրվի նկարազարդման միջոցով: Պաստառների պատրաստումը կարելի է վստահել աշակերտներին, հանձնարարել նկարել կամ համակարգչի միջոցով ձևավորել, օրինակ՝ *հորդ և հորթ, թռչել և թրջել, կրունկ և կրունկ* բառերը պատկերների միջոցով: Այսպիսի աշխատանքը կլիթանի հարանուն բառերի իմաստների ճիշտ գործածությանը գրավոր խոսքում:

Ժամանակակից ուսուցման համակարգում Մայրենիի դասի անցկացման ընթացքում հաճախ օգտագործվում են ուղղագրության ուսուցման օժանդակ միջոցներ, ուղղագրական բառգրքույկներ: Անհրաժեշտ է հետևել, որ աշակերտները կարողանան արդյունվետ օգտվել այդ միջոցներից: Պետք է գրավոր աշխատանքների կատարման ընթացքում կարևորել բառգրքույկներից օգտվելու հմտությունների զարգացումը:

Խոսքի զարգացման, գրելու հմտությունների ամրակայման, ինչպես նաև ուղղագրական նյութը ընկալելի դարձնելու և

հնարավոր սխալները կանխելու համար կիրառելի են խաղ-վարժությունները: Սրանց նպատակը աշակերտների հիշողության, ուշադրության, երևակայության զարգացումն է: Խաղային մեթոդներով ուղղագրության շուրջ տարվող աշխատանքը նպաստում է նյութի հանդեպ հետաքրքրության աճին, զերծ է պահում գրավոր աշխատանքների միօրինակությունից: Խաղ-վարժությունների ժամանակ աշակերտները դրսևորում են բարձր ակտիվություն, անկախ նյութի յուրացման աստիճանից: Այսպիսի վարժանքներ կարելի է պարբերաբար կատարել Մայրենիի դասի ժամանակ, հաշվի առնելով անցկացման նպատակահարմարությունը:

Ժամանակակից ուսուցման համակարգում համագործակցային ուսուցման տեխնոլոգիայի ներդրումը, խմբային մեթոդով գրավոր աշխատանքների կազմակերպումը խթանում են սովորողների գիտելիքների, կարողությունների, համագործակցային հմտությունների մակարդակի բարձրացմանը: Խմբային աշխատանքները դրական են ազդում երեխաների բառապաշարի զարգացման վրա: Աշակերտները սովորում են լսել միմյանց, կարծիքներ փոխանակել, հնարավոր տարբերակներից փնտրել և ընտրել ճիշտը: Ձևավորվում է միմյանց օգնելու պատրաստակամություն, արդյունքում այս մեթոդով աշխատանքները բացի ուսումնական խնդրիներից լուծում են նաև կոլեկտիվի ձևավորման խնդիրներ: Դիտարկելով խմբային մեթոդով գրավոր աշխատանքների անցկացման նպատակահարմարությունը, գտնում ենք, որ Մայրենիի դասի լեզվական առաջադրանքները, ինչպես նաև գրավորի առանձին տեսականեր կարելի է կատարել խմբային մեթոդով: Ճիշտ և

նպատակային կազմակերպված խմբային աշխատանքի կազմակերպումը և անցկացումը նպաստում է կրտսեր դպրոցականների գիտելիքների, կարողությունների, հմտություններ զարգացմանը:

Ինչպես տեսանք, ուսումնական գործընթացը լի է բազում խոչընդոտներով, որոնք պայմանավորված են կրտսեր դպրոցականների տարիքային առանձնահատկությամբ:

Աշակերտների կատարած ուղղագրական սխալների պատճառները կապված են այս տարիքին բնորոշ հոգեբանական, բնախոսական առանձնահատկություններից: Ուղղագրության ուսուցման ժամանակ լուրջ ուշադրություն պետք է դարձնել սխալները կանխելու խնդրին: Վերը նշված ուղղագրական սխալները կանխելու համար անհրաժեշտ է գործադրել տարբեր մեթոդներ, հաշվի առնելով աշակերտների առանձնահատկությունները: Միօրինակ, կրկնվող աշխատանքները ոչ միայն չեն նպաստում սխալը վերացնելուն, այլև նույն սխալը կատարելու առիթ են հանդիսանում: Ցանկացած առաջադրանք պետք է հետաքրքրություն հարուցի, նոր գիտելիքներ ստանալու առիթ հանդիսանա: Պետք է ստեղծել այնպիսի մթնոլորտ, որ աշակերտն ինքը գիտակցի իր սխալը, բացթողումը, այնուհետև նոր աշխատել սխալը կանխելու ուղղությամբ: Անհրաժեշտ է բացատրել, ցուցադրել, հիմնավորել, գործնական մեթոդներ կիրառել, որոնք ավելի արդյունավետ են դարձնում ուսուցումը: Նման մոտեցումը հանգեցնում է սովորողների ընդհանուր զարգացմանը:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ

Ուսումնասիրվող խնդրի տեսական վերլուծության արդյունքների հիման վրա կատարել ենք հետևյալ եզրակացությունները. ուղղագրության վերաբերյալ պատմական, գիտական աղբյուրների ուսումնասիրությունը և վերլուծությունը թույլ տվեց եզրակացնել, որ ուղղագրությունը պատմականորեն ձևավորված և գիտական հիմնավորում ստացած գրելու կանոնների համակարգ է: Ուղղագրության ուսուցման ժամանակ լուրջ ուշադրություն պետք է դարձնել սխալները կանխելու խնդրին: Պայմանավորված արդի գրական լեզվի առանձնահատկություններով ուղղագրական սխալները դասակարգվում են հնչյունական, քերականական, բարբառային ուղղագրական տիպերի: Ուղղագրական սխալների կանխման նպատակով կատարված հետազոտության արդյունքներից, եզրակացնում ենք, որ հնչյունային, ավանդական, քերականական, բարբառային տիպի ուղղագրական սխալները տարրական դասարաններում կանխելու համար անհրաժեշտ է գործադրել տարբեր մեթոդներ, հաշվի առնելով աշակերտների առանձնահատկությունները:

Ցանկացած առաջադրանք պետք է հետաքրքրություն հարուցի, նոր գիտելիքներ ստանալու առիթ հանդիսանա: Պետք է ստեղծել այնպիսի մթնոլորտ, որ աշակերտը կատարի սխալի գիտակցված ուղղում:

Ուղղագրական դժվարություն ներկայացնող բառերի սերտման և ուղղագրական սխալների կանխման նպատակով պետք է կատարել բառակազմական, ձևաբանական, հնչյունաբանական բազում վարժություններ: Անհրաժեշտ է

բացատրել, ցուցադրել, հիմնավորել, գործնական մեթոդներ կիրառել, որոնք ավելի արդյունավետ են դարձնում ուսուցումը: Նման մոտեցումը հանգեցնում է սովորողների ընդհանուր զարգացմանը, նպաստում է ուղղագրական հմտությունների ամրակայմանը և հնարավոր ուղղագրական սխալների կանխմանը:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Աղայան Է., Արդի հայերենի բացատրական բառարան, երկրորդ հատոր, «Հայաստան» հրատարակչություն, Երևան, 1976, 1642 էջ:
2. Գյուլամիրյան Ջ. Հայոց լեզվի տարրական ուսուցման մեթոդիկա, Եր., «Զանգակ-97», 2006 թ., 328 էջ:
3. Գյուլբուդաղյան Ս. Հայերենի ուղղագրության պատմություն, ԵՊՀ հրատարակչություն, Երևան, 1973, 432 էջ:
4. Ղարիբյան Ա. Ս., Հայոց լեզվի դասավանդման մեթոդիկա, Հայպետհրատ, Երևան, 1954, 562 էջ:
5. Տեր-Գրիգորյան Ա. Ե., Հայոց լեզվի մեթոդիկա, տարրական դասարաններ, ուս. ձեռնարկ մանկ. բուհերի համար, Եր., «Լույս» հրատարակչություն, 1980թ., 564 էջ:
6. Տիգրանյան Լ. Ռիդղագրական սխալների տեսակներն ու դրանց շուրջ տարվող աշխատանքները,
7. «Նախաշավիղ» գիտամանկավարժական հանդես 1.2017, 64 էջ:

բ/ համացանցային կայքեր

1. Ալեքսանյան Ա. Ուսումնական դժվարություններ. պրակտիկ հոգեբանություն (հարցազրույց), 15.12.2017թ./<http://boon.am/learning-difficulties/>
2. Սարգսյան Ս., Թեստը որպես ուսուցման արդյունքների ստուգման և գնահատման միջոց, 2013, 64 էջ./[http://tert.nla.am /:](http://tert.nla.am/)